

Денисяк Н. М.,
викладач кафедри цивільного та господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ТА ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НОТАРІАТУ В УКРАЇНІ

FEATURES PERSPECTIVES AND WAYS OF REFORM NOTARIES IN UKRAINE

Стаття присвячена вивченню особливостей проблематики нотаріату та нотаріальної діяльності. Проаналізовано організаційно-правові проблеми реформування системи нотаріату в Україні. Розглянуто та досліджено стан законодавчого забезпечення щодо нотаріальної діяльності. Також у статті сформульовано відповідні висновки та пропозиції щодо даної проблематики. Досліджено окремі положення Закону України «Про нотаріат», а також наукові положення, присвячені реформі.

Ключові слова: нотаріат, нотаріус, інститут, законодавство, реформа, нотаріальний акт, нотаріальна діяльність, правова реформа, реформування нотаріату.

Статья посвящена изучению особенностей проблематики нотариата и нотариальной деятельности. Проанализированы организационно-правовые проблемы реформирования системы нотариата в Украине. Рассмотрено и исследовано состояние законодательного обеспечения по нотариальной деятельности. Также в статье сделаны соответствующие выводы и предложения по данной проблематике. Исследованы отдельные положения Закона Украины «О нотариате», а также научные положения, посвященные реформе.

Ключевые слова: нотариат, нотариус, институт, законодательство, реформа, нотариальный акт, нотариальная деятельность, правовая реформа, реформирование нотариата.

The article focuses on the characteristics of the perspective of notaries and notary activities. And also analyzes the organizational and legal problems of reform notaries in Ukraine. It reviews and investigates by the state legislative support of notarial activities. Also this article makes conclusions and suggestions on this issue. Studies some provisions of the Law of Ukraine "On notary", as well as the scientific principles on reform.

Key words: notaria, notary, Institute, legislation, reform, notarial deed, notary services, legal reform, reform of the notary.

Сучасний етап проведення в Україні правової реформи визначив необхідність переосмислення ролі та місця нотаріату у правовій системі України як ефективного засобу досудового захисту прав людини. Реформування системи нотаріату займає далеко не останнє місце серед реформ різних державних інститутів.

Останні роки характеризуються підвищенням інтересом з боку українських теоретиків та практиків до реформування нотаріату.

За час існування в Україні нотаріат довів свою доцільність та ефективність захисту прав людини, однак остаточного його запровадження й досі не відбулося, ключові вимоги Конституції України досі не враховані у Законі України «Про нотаріат», не вирішено широке коло теоретичних і практичних проблем організації і функціонування нотаріату в Україні на основі здобутків міжнародного досвіду і з урахуванням змін національного законодавства [1].

Проблемам законодавчого обґрунтування діяльності нотаріусів в Україні присвячено низку наукових статей та наукових розробок, тому теоретичною основою під час написання даної статті стали праці вітчизняних науковців, зокрема В.В. Баранкової, В.В. Комарова, Ю.В. Нікітіна, В.Г. Шишленка, в яких автори дають характеристику окремим аспектам подальшого реформування та вдосконалення чинного законодавства. Проте, незважаючи на значення нотаріальної діяльності в сучасному праві України, ця сфера ще недостатньо досліджена. Наявні публікації обмеж-

уються збірниками нормативних матеріалів, а також роботами загального характеру [7, с. 119].

Нинішній етап розвитку українського суспільства, пов'язаний із глобальним реформуванням всієї національної правової системи, яка складається з окремих правових інститутів. Процес реформування потребує наукового аналізу низки проблем, серед яких значне місце займають і питання становлення та функціонування цивільно-правової системи, складовою частиною якої є інститут нотаріату.

На сьогодні проблемою, яка заважає роботі українських нотаріусів, є безліч законодавчих прогалин. Це ціла низка питань, які потребують подальшого законодавчого регулювання. Проблемою залишається надмірна зосередженість нотаріусів у великих містах, обласних та районних центрах – це не задовольняє потреби громадян в отриманні нотаріальних послуг, наприклад, у сільській місцевості. Це очевидна проблема не лише громадян України, які позбавлені можливості реалізувати свої права, але і нотаріату загалом. Неможливість забезпечити громадян нотаріальними послугами потенційно може перерости у скасування обов'язкової нотаріальної форми посвідчення волевиявлення громадян. Також необхідно переглянути механізм контролю за якістю і законністю вчинюваних нотаріусом дій. Законодавче вирішення цих питань значно покращить роботу самих нотаріусів, якість надання нотаріальних послуг населенню та доступ населення до нотаріальних послуг.

Також проблемою є зловживання професійною діяльністю. У кожній професії, зокрема у нотаріаті, трапляються недобросовісні, не чисті на руку фахівці, які з метою особистого збагачення готові поступитися вимогами закону. На щастя, такі випадки в діяльності нотаріусів поодинокі і, як правило, закінчуються, щонайменше, позбавленням свідоцтва на зайняття нотаріальною діяльністю [8, с. 1095].

Якщо говорити про зловживання, які найчастіше трапляються в цій галузі, до них належать випадки посвідчення документів – довіреностей, заповітів тощо – без громадянина на користь сторонніх осіб, підроблення таких документів. Результатом таких дій є втрата громадянами майнових прав – здебільшого це стосується нерухомого майна, земельних ділянок тощо. Виявити такі зловживання складно, адже повідомити про них можуть лише зацікавлені особи. Безперечно, такі дії неприпустимі, і необхідно на законодавчому рівні розробити і затвердити механізм виявлення таких порушень та покарання за вчинення таких дій.

Ще одним питанням, яке потребує законодавчого врегулювання, є удосконалення системи підзаконних нормативних актів, якими нині й користуються нотаріуси у своїй діяльності.

Важливим кроком реформування галузі є внесення суттєвих змін до Закону України «Про нотаріат» – покращити доступ населення до нотаріальних послуг; зрівняти у повноваженнях державних та приватних нотаріусів, щоб оформлені ними документи отримали однакову юридичну силу; встановити підвищені вимоги до професії нотаріуса і, відповідно, посилити гарантії його діяльності та правового режиму нотаріальної таємниці; ввести поняття відповідальності нотаріусів (зупинення та припинення діяльності) у разі допущення порушень; забезпечити реалізацію конституційного припису щодо судового контролю за законністю вчинених нотаріальних дій тощо [2].

Систематизувавши проблематику сучасного стану нотаріату в Україні, можна дійти висновку, що нотаріальна діяльність потребує значного реформування.

Новим поштовхом у реформі нотаріату був Наказ Міністра юстиції України від 24.12.2010 р. № 3290/5 [3], яким була затверджена Концепція реформування органів нотаріату в Україні. Метою даної Концепції було сприяння становленню цілісного підходу до визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів. Серед першочергових заходів, що їх містить дана Концепція, є: визначення критеріїв для встановлення граничної чисельності нотаріусів; розроблення та затвердження комплексних програм проходження стажування та підвищення кваліфікації кадрів, які працюють у сфері нотаріату; запровадження та ведення резерву осіб, які мають право на заняття нотаріальною діяльністю, і запровадження заходів задля підвищення їхньої кваліфікації. Наступним кроком у реалізації Концепції була підготовка законопроектів, при-

йняття яких забезпечило б належне функціонування реформованого нотаріату як інституту позасудового захисту цивільних прав фізичних та юридичних осіб. Одними з таких законодавчих актів і стали нові правила ведення нотаріального діловодства, введені Наказом Міністерства юстиції України від 22 грудня 2010 р. [4], але набули чинності з 1 січня 2011 р. та Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, який був прийнятий 22 лютого 2012 р. [5].

Реформування нотаріальної діяльності має здійснюватись системно із застосуванням комплексу заходів щодо цілісної реформи чинної правової системи. Постійне удосконалення законодавства, внесення змін до Закону України «Про нотаріат» – важливі кроки на шляху реформування системи нотаріату в Україні [2].

Нині в Україні відсутня законодавчо визначена єдина система обчислення розміру плати за послуги, які надаються нотаріусами. Це призводить до встановлення різного розміру плати за однакові нотаріальні послуги в регіонах України. Виникає питання: чи відповідає різна плата за однакові послуги вимогам ст. 24 Конституції України [1], якою, зокрема, встановлено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Щодо варіантів розвитку українського нотаріату, існує багато способів, здатних змінити цю систему. Потрібно внести зміни у чинне законодавство, в Закон України «Про нотаріат», а саме змінити і доповнити ст. 19 та ст. 31 [2], в яких йдеться про плату за вчинення нотаріальних дій. Ці зміни дадуть змогу створити єдину систему оплати за вчинення нотаріальних послуг, забезпечать рівність всіх осіб, які будуть звертатися до нотаріусів, та загалом зменшать їх витрати. Це також дасть змогу громадянам більше звертатися за вчиненням нотаріальних дій до приватних нотаріусів, як відомо, нині послуги приватного нотаріуса набагато дорожчі за послуги державного. Важливо змінити ставлення самих нотаріусів до їх діяльності, змінити ставлення до професії та навчити брати активну участь в реформуванні галузі [6, с. 258].

Процес реформування нотаріату триває і включає також механізми подальшого утворення системи єдиного нотаріату, зокрема створення органу самоврядування нотаріусів.

Реформування нотаріальної діяльності й організації нотаріату не є самоціллю. Важливо те, що це реформування має здійснюватись системно. Тобто йдеться не про втілення певного плану послідовних дій, а про комплекс заходів щодо цілісної реформи чинної правової системи. Зважаючи на реалії сьогодення, у першу чергу мають бути створені передумови більш вагомого закріплення і використання потенціалу нотаріату у сфері цивільного обороту, забезпечення охорони та захисту прав й інтересів громадян та юридичних осіб з метою розбудови громадянського суспільства нашої держави [9, с. 24].

Водночас український нотаріат все ще має багато проблем і не можна сказати, що внесення змін в Закон України «Про нотаріат» та прийняття бага-

тьох інших нормативно-правових актів повністю їх вирішить, адже українській системі нотаріату для ефективного реформування потрібні комплексні законодавчі заходи.

Підтримуючи С.Я. Фурсу у тому, що в нотаріаті нині існує багато проблем, пов'язаних, зокрема, з недостатністю теоретичних напрацювань процедури здійснення деяких нотаріальних дій, зазначимо, що в подальшому до Закону України «Про нотаріат» доцільно було б внести зміни, націлені на регулювання нотаріального-процесуальних відносин з іно-

земним елементом, та створити дієві правові, організаційні умови для вступу України до Міжнародного Союзу Нотаріату [10, с. 59].

Український нотаріат ще перебуває на етапі розвитку, тому що це постійний і невинний процес самовдосконалення. Нотаріат розвивається та перетворюється в напрямі професійності, стабільності та фінансової незалежності [11].

Нині із впевненістю можна констатувати, що реформи в нотаріаті нашої держави стали реальністю і приносять гарні результати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про нотаріат : Закон України від 02 вересня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
3. Про затвердження Концепції реформування органів нотаріату в Україні : Наказ від 24 грудня 2010 р. // Міністерство юстиції України. – № 3290/5.
4. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства : Наказ від 22 грудня 2010 р. // Міністерство юстиції України. – № 3253/5.
5. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ від 22 лютого 2012 р. // Міністерство юстиції України. – № 296/5.
6. Сміян Л., Нікітін Ю., Хоменко П. Нотаріат в Україні: навчальний посібник / Л. Сміян, Ю. Нікітін, П. Хоменко. – 2-ге вид., стереотип. – К. : КНТ, 2008. – 680 с.
7. Комаров В. Український нотаріат: перспективи розвитку / В. Комаров // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2012. – № 3(63). – С. 118–124.
8. Шишленко В. Щодо реформування нотаріату України / В. Шишленко // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 1091–1099.
9. Баранкова В. Перспективи реформування нотаріату України: організаційний та процесуальний аспекти / В. Баранкова // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2009. – № 4 (46). – С. 24–25.
10. Фурса С. Становление и развитие новых процессуальных отраслей правовой науки / С. Фурса // Сборник материалов и статей к 10-летию Центра нотариальных исследований. – М., 2012. – С. 59.
11. Бережна І. Нотаріально-процесуальний кодекс повинен стати головним регулятором порядку вчинення нотаріальних дій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.berezhnaya.com.ua/publications/.